

§. XXIV. Interim si imperans *habiles* excludit ab officio, peccat quidem contra officium, (g) & rempublicam, sed non in eos, quos excludit, quippe qui nullum *ius perfectum* habent, *suo iure* postulandi hoc officium.

§. XXV. Denique sicuti vel inuitos cogit imperans ad officium publicum, ita quoque in eius arbitrio est, (h) *utrum renunciationem spontaneam* officialium admittere velit.

CAP. VII.

DE IURE IMPERANTIUM CIR- CA IUDICIA.

§. I.

Clauratibus constitutis, *iudicia* eo magis necessaria fuere (i), quia sine his nec vigor

(g) Vnde *iustitia distributiva*, quam statuunt Aristotelici, tantum ad *officium principis* spectat, non ad singulos in republica, ut inde possint *suo iure* officium petere, accedit, quod subditis non sit relinquendum arbitrium, utrum sint habiles ad hoc officium, quod vnice imperans assimare debet. Vnde *petenda* sunt officia, vti olim in comitiis populi R. fiebat, non *exigenda*.

(h) Ratio vbiq; eadem est. Nemo itaque pro lubitu *spartam* commissam derelinquere potest, sed prius *dimissionem* humillime petere & impetrare debet, quam si imperans denegat, *subsistendum* in officio commisso, cum semel se reipublicæ per *subiectionem omnimodam* ad quæuis onera ferenda obstrinxerit; nisi condiciones reipublicæ aliud permittant.

(i) Res clara est, & ex rationibus perspicua. Optime

vigor legum subsistere, nec pax reipublicæ interna inter ciues conseruari potuit.

§. II. Iudiciis introductis, cessat illa naturalis in statu naturali obtinens libertas, per vim & propria autoritate sibi ius dicendi, (k) imo

CICERO in Philipp. XII. Cum septus sis legibus & iudiciorum metu, non sunt omnia timenda, neque ad omnes insidias praesidia querenda, quia scilicet sufficiens praesidium a iudiciis peti potest. Quidam tamen a PAVLO iudicia improbata esse existimant. 1. Cor. VI, 1. seq. Verum intentio PAVLI haud fuit improbare iudicia, sed tantum mores Corinthiorum increpat, quod tanquam Christiani tam alieni essent ab amore, ut litigijs varijs secum pugnant in iudiciis infidelium, nec potius concordiam tentarent. Iam vero (I.) licet iudicia sint salutare remedium in republica, sunt tamen indicium status corrupti, & propter malevolos & iniustos habentur, adeoque qui temere ad iudicia prouocat, offendit, se longe a gradu amoris perfecti abesse; (II.) amor vero Christianorum debebat esse proprium *ἡμετέριον* & indoles. Neque (III.) omnem in iudiciis reprobatur contentionem, sed tantum illam, quæ de rebus mundanis temere suscipitur, & quidem non iudicat secundum regulas iustitiæ, sed amoris. Ceteram si ad innocentiam exculpationem iudicia aguntur, prouocationes ad iudicia neutiquam inculpanda esse, suomet exemplo docuit PAVL APOST. XVI, 37. XXIII, 17. XXIV, 10. Sancta quoque esse iudicia & ordinationi Dei conformia, apparet ex Deut. XVI, 18. Deut. I, 17. 2 Paral. XIX, 6.

(k) Pertinet huc l. 14. C. de Iudais, ubi asseritur, quod idcirco iudiciorum vigor iuri que publicæ tutelæ videatur in medio constituta, ne quisquam in posterum per vim ageret. Inde lex XII. Tab. vis in populo abesto. CICERO lib. 3. de LL. Sane in statu naturali, ubi iudicia cessant,

imo quod tunc licitum erat, modo in crimen incidit omnino puniendum.

§. III. Atque adeo legibus naturæ plane repugnant omnes *violentiæ* species, quibus committitur controuersiarum decisio, vti olim *duella* erant, (k) quamuis vbi *lege publica*

fant, quilibet sibi ius etiam per vim dicit, & inde status naturalis satis turbidus est. Ast in *statu civili* vis omnis priuata, per quam quis sibi ipsi ius dicit, prohibita est, & in crimen degenerat secundum effatum MARCI INL. 13. quod met. causa. Vis est & tunc, quoties quis id, quod deberi sibi putat, non per iudicem reposcit. Hinc constituta erat pœna amissionis iuris. l. 7. C. Vnde vi. Optime CICERO lib. III. de LL. Nihil est, ait, exitiosius ciuitati, nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minus civile & humanum, quam, composita & constituta republica, quidquam agi per vim. vid. diss. de pœna sibi ius dicentis sine iudice.

(k) Ideo recessum a statu naturali, ne per vim ageretur: ideo iudicia ordinatio Dei vocantur, vt inordinatæ conuersiones per vim cessent. Non itaque duellis, sed legitimo iudicio lites decidendæ. Exempla contraria ius non demonstrant, sed corruptionem reipublicæ. In statu naturali plerumque ius in viribus consistit, MARCELLINVS lib. XVII. c. 27. & plerumque illud obtinet, quod Archius in controuersia de agris aduersus Spartanos gladium stringens dicebat: qui hunc tenent, optime de finibus agrorum disputant. PLYTARCH. in apophthegm. Sic inter ipsos Germanos olim iudicialia duella permessa fuerunt, nec Galli, Hispani, Longobardi, & Hiberni ab hoc manuario iure abstinere, quod habuit effectum iuris externum, quatenus per rationem status corruptæ reipublicæ lege publica duella confirmata, vt ut fini Reipublicæ & legibus naturæ plane repugnent.

vid.

ea permiffa, externam impunitatem tamdiu habeant, quamdiu tolerantur.

§. IV. Neutiquam vero sub hac prohibitione comprehendi debet *priuata defenfio*, vbique tum propter conferuationem *proprie vite*, tum *honorum & iuris fubditis* permiffa, quippe quæ per constitutionem iudiciorum non cenfetur adempta. (1)

§. V.

vid. RACHEL *de duell.* MAVRIT. *de duell.*, tom. 9. *obferu. Hallenf.* 4. & 5. *De iniuftitia duellorum* iudicialium *obf.* 5. §. 12. plenius agitur & fimul ad obiectiones refponderetur, quæ omnia hic repetere nolo. Quia tam manifesta iniquitate constant, hinc tandem legibus publicis prohibita. STRVV. *in tr. de vind. priuat.* c. 2. *aph.* 1.

(1) Iudicia maxime tunc vigent, vbi concertationes moram quandam habent, vt auctoritate iudicis clare poffint decidi. Quodfi autem quis inuadatur, ceffant quali iudicia *momentanee*, vt loquitur GROTIVS, & ita *iudicis copia* ad hunc effectum haberi nequit, adeoque licita eft refiftentia & defenfio vitæ, etiam cum internecione alterius, quatenus iniufta fuit aggreffio, & cetera *moderaminis inculpatæ tutelæ* obferuata requifita. Sic etiam ob *res* quædam defenfio licite permiffa cenferi debet in republica, quatenus absque priuata refiftentia illa conferuari commode nequeunt, quod & iure Romano obferuatum, vbi permiffum eft poffeffionem rerum corporalium & incorporalium vi defendere. l. 7. §. 3. *D. quod vi aut clam.* Hoc adeo extenfum, vt etiam iudici violenter & iniufte procedenti refiftere permiffum fit, quatenus ita non agit vt *iudex* fed vt *violentus aggreffor*, cui refiftere fas eft. l. 5. *G. de iure fifci l. 5. C. de execut. l. f. C. de diffuff.* Huc etiam pertinet, quod illud nonnunquam quis licite deftruere poffit, quod vi &

§. V. Imo quoties alias periculum in mora, & iudicis copia haberi non statim potest, *naturalis reuiuiscit libertas*, (n) cum ita quodammodo cessent iudicia.

§. VI. Extra hos casus nemo per vim sibi ius dicere potest, ne quidem si probabiliter existimet, iuris & iustitiæ administrationem a iudice sibi denegatum iri: (o) nam sicuti in

clam in nostro ab alio factum est, l. 7. §. 3. *quod vi aut clam*. l. 5. §. 10. *de non oper. nunc.* & quæ sunt alia iuris Romani placita, quæ in iure naturæ fundata sunt, nec pugnant cum sine rerumpubl., quatenus in rebus publicis *vis iniusta* quidem, non *defensio* prohibita censeri debet.

(n) *Naturalis libertas in statu ciuili* eatenus tantum restricta est, quatenus per *iudicia* idem obtineri potest, quod in statu naturali per *vim* obtineri debeat. Inde est, quod de iure Romano creditor debitorem fugientem & secum ferentem pecuniam sistere, & quantum debet, eidem auferre possit, l. 10. §. 16. *D. quæ in fraud. cred.* quæ lex non *Romana & ciuilis*, sed *naturalis* potius dicenda.

(o) GROTIUS *lib. II. de I. B. & P. c. 7. §. 2. n. 2.* in alia omnia hic ire videtur, & supponit casum, vbi ius quidem certum, sed simul quoque moraliter certum sit, per iudicem iuris explementum consequi non posse, putata quia deficit probatio. Hoc casu existimat, cessare legem *de iudiciis*, & ad ius rediri pristinum, quod fuit ante constitutas ciuitates. Ast vero hæc minus coherent; neque enim in hoc casu cessant *iudicia*, licet forsitan *per accidens* ob deficientem probationem tali ius reddi nequeat, & si hæc sententia reciperetur, non posset non turbis ansa dari in republica, cum quilibet, qui de iure suo per iudicem obtinendo desperat, possit hoc reme-

in aliis, ita quoque in hoc casu hæc iniuria publica toleranda.

§. VII. Quod si per iniuriam temporum in totum cessant iudicia, & iustitium (p) indu-

remedio violento uti, quod tamen in crimen incidit. Eleganter absurditatem huius sententiæ Dn. HERTIVS diff. de diff. iur. in stat. nat. & aduent. sect. II. §. 14. his notat verbis: *Et sane, ait, nunquam moraliter certum videtur, per iudicem ius obtineri non posse, nisi prius res in iudicium ducatur, & de sufficientia probationis cognoscatur.* Porro si, actore non probante, reus iuste absoluat, quomodo contra iuste absolutum actor sibi ius dicere iuste poterit, ita ut non aut de vi aut de furto teneatur? Ad hæc sunt aliæ probationes, si non per testes & instrumenta, certe per iniurandum, quod vel litigans litiganti vel etiam iudex interdum defert, sunt & aliæ componendæ litis remedia. *Que omnia si frustra fuerint, satius est Deo rem committere, quam pœnam furti aut violentiæ in foro externo mereri.*

(p) Iustitium Iuxta GELLIVM lib. XX. N. A. c. 1. est iuris quasi interstitio quædam & cessatio, ut nihil his diebus agi possit. Estque vel voluntarium, de quo postea, vel necessarium seu sumtum, quod præter voluntatem reipublicæ ex turbato reipubl. statu & aliis calamitatibus publicis ipso facto contingit, ut iudicia quasi clausa & desolata habeantur, neque amplius ius dici possit. Ceterum iustitium necessarium potest esse rursus vel generale vel particulare. Illud inducit cessationem iudiciorum generalem; hoc vero tantum respicit particularis alicuius iudicii cessationem, ut tamen aliorum iudicium in republica copia non deficiat, qualem casum non vna vice experta est Camera Imperii, quæ non ita pridem per aliquot annos iustitio laboravit. Loquor vero hic potissimum de iustitio necessario generali, ex publica & generali totius reipublicæ calamitate & quidem tanta orto,

ob

ducitur, de iure naturæ reuiuiscit *libertas naturalis* sibi ipsi priuata autoritate etiam per vim ius dicendi.

§. VIII.

ob quam omnia turbida & quasi emortua sunt, & totum corpus ciuile ita laceratum est, vt vix amplius cohaereat, sed omnia ad interitum & *ἀναρχίαν* ruere videantur. Atque huc quidem tria reipublicæ mala, tanquam fontes *iustitii*, referenda, *bellum, pestis, fames extrema*, quæ Deus rebuspublicis ob hominum malitiam immittere solet. 1. *Sam. XXIV, 12. seqq. Jerem. XXIV, 10. XXIX, 17. XLII, 17. XLIV, 17. Eze. XII, 6. XIV, 21. Exod. XXVI, 6. Deut. XXIX, 21. seqq.* De bello res expedita est, siue *externum & internum* sit, & vel sola Germania id ipsum suo exemplo tum in tricennali bello, tum in longissimo illo interregno demonstrat, vbi in primis interregnum vbiuis fere eiusmodi iustitium introduxit. vid. LEHMAN. in *Chron. Spir. lib. V. c. 95.* & CONRING. de *iudic. reip. Germ. tb. 53.* Nec de peste desunt exempla, si tanta sit, vt generalis strages affligat rempubl. LIVIVS *lib. IV. c. 31. & lib. XXIV, c. 26.* Et denique de fame extrema id ipsum liquidum facit DIO *lib. 5. aienis: Hæc Romanis infesta fuerunt, cum fames præterea ingens, adeo, vt gladiatores mancipiaque venalia ultra octoginta M. passus sint ab vrbe vedacta, multosque ex suis ministris cum alii tum ipse Augustus ablegauerint, iustitium indictum, senatoribus, vt quovellent, proficiscerentur, permiffum fuit.* Equidem in huiusmodi *iustitio* subditi adhuc quodammodo quodam vinculo ciuili coherere videntur. Sed videntur, cum reuera ciuitates in anarchiam hoc modo recidere videntur, licet vel maxime subditi quandoque adhuc cohabitent. Certe tempore interregni fere talis status fuisse videtur, vbi secundum *Chronic. Hirs.* omnia per tumultum sine lege sine ordine pro lubitu fiebant. Dum enim iudicia deficiunt, rigor quoque legum cessat. Sic itaque

§. VIII. Hoc tamen tantum intelligendum de *iustitio necessario*; secus est in eo, quod publica autoritate & voluntate imperantis ad breue tempus indicitur, (p) quia *ficiudicia in totum non cessant.*

§. IX.

que status talis iustitii proxime in *naturalem* declinat, maxime si effectus vtriusque consideramus, quia tempore iustitii, vbi deficit iudex, sicuti in *statu naturali*, quilibet sibi ipsi ius dicit, & pro iudiciis vis priuata intercedit. Audiamus CICER. *pro Sextio: inter hanc vitam perpolitam humanitate & illam immanem, nihil tam interest, quam IVS atque VIS. Horum utro uti volumus, altero est utendum. Vim volumus extinguere, ius valeat necesse est, vel iudicia, quibus omne ius continetur. Iudicia displicent aut nulla sunt? Vis dominetur necesse est.* Cessant itaque in statu iustitii omnes leges pœnales iis impositæ, qui sibi in statu ciuili per vim ius dicunt, & quæ interim per vim aguntur, habent effectum iuris externum, & remisso iustitio, non reuocantur, aut pro spolio accipienda sunt, nisi postea possit doceri, præsentem possessorem omni iure destitui. Sic quoque, pendente iustitio, nemo ius suum amittit ob *negligentiam* vel *præscriptionem*, cum iudicis copia desit, nec agere potuit læsus.

(p) Vltatissimum apud Romanos olim fuisse hoc iustitium *voluntarium* vel *indictum*, historiæ docent, & inprimis tunc adhiberi solitum, quando vel *luctus publicus* ob mortem viri clarissimi vel grauem iacturam reipublicæ vniuersos afficiebat, vel *publica leuitia* instabat. De hac testatur HORATIVS *lib. IV. Ode 2.* De illa passim occurrunt exempla apud LIVIVM *lib. III. c. 4. lib. X. c. 4. lib. IV. c. 26. lib. VI. c. 7. lib. VII. c. 6. in f. lib. IV. c. 31. in f.* Sæpe in abusum tractam fuisse hanc indictionem, ostendit CÆBRO de *Harusp. resp. p. m. 116. & epist. 17. ad Att. lib. IV.* Obluctum publicum indi-

§. IX. Quin quod in tali iustitio ipso facto exceptæ sint causæ *moram non ferentes*, & publicam respicientes salutem ac tranquillitatem. (r)

§. X. Exferit sese autem in ciuitatibus iudiciorum vigor per *iurisdictionis exercitium*, quæ est nihil aliud quam *publica potestas per modum imperii* (rr) *de negotiis subditorum iudicandi*, & *leges latas applicandi*. (f)

§. XI.

indictum fuisse iustitium testatur TACITVS lib. I. *annal.* LVCANVS lib. II. *vers. 16. seqq.* PEDO ALBINOVA-
NVS in *elegia de morte Drusi*, vbi ita canit:

*Iura silent, mutæque tacent sine vindice leges:
Aspicitur toto purpura nulla foro.*

Quin etiam Ægyptios hunc morem in luctu publico obseruasse testis est DIODORVS SICVLVS lib. I. *Bibl. p. 2. c. 3. vid. dissert. nostra de eo quod iustum est circa luctum publ. §. 20. & de eo, quod iustum est durante iustitio c. 1. §. 6. seqq.* Verum ita anarchia nulla nec status naturalis inducitur, cum tantum ad breue tempus iudicia claudantur, & magistratus adhuc omnino superfit.

(r) Vnde de *feriis* hæ causæ peragi poterunt, sicuti id constat ex iure Romano, cum tantum *iustitium* hoc quoad illas causas obtineat, quæ possunt differri.

(rr) Talis iurisdictione proprie huc spectat, quæ *iure imperii in subditos exercetur*. Alias inter liberas gentes *sine lesione imperii summi* fieri potest, vt lites voluntate vtriusque partis alterius reipublicæ decisioni committantur, quemadmodum Aricini & Ardeates, cum sæpe de ambiguo agro bello certassent, multis inuicem cladibus fessi, iudicem populum Romanum cepere. LIVIUS lib. III. c. 71. Sed vertebant iudices litem in rem suam, vii in potentia iudicum fieri solet.

(f) Optime CICERO pro Cæcina, *Omnia iudicia aut distra-*
hen-

§. XI. Constat quidem hæc *potestas iudicialia* ex tribus: *causæ cognitione*, *sententiæ latione*, & *executione*; non tamen requiritur, vt immediate (t) omnes tres actus exercentur ab eo, qui iurisdictioni præest.

§. XII.

beneficentiarum, aut puniendorum maleficorum causa reperta esse asserit. Leges enim frigent in republica, nisi sint, qui leges applicent & custodiant, atque inde ex summa potestate reipublicæ fluit *potestas iudicialia*, quæ quatenus *ius* denotat, dici communiter solet *iurisditio*; quatenus vero ipsum *exercitium* huius potestatis, *iudicium*. *Potestas ipsa iudicialia* versatur circa negotia civium secundum leges diiudicanda, & ita necessario absolui debet his partibus: (1.) *causæ cognitione*, cum audiendus sit, qui contradicit & controuersiam mouet: (2.) *Sententiæ latione*, quia in hunc finem iudicia in republica sunt constituta, vt iudex controuersias determinet & leges applicet: (3.) *executione*, quia frustra foret sententiæ latio, nisi in effectum deduci posset. Hac ratione, quia inreluctantes & inuitos ius redditur, iudicia per *imperium* exercentur; est enim potestas iudicialia pars potestatis summæ in republica, quæ in *imperando* consistit, siue eandem imperans *per se* vel *per alios* exercent. Proinde hanc partem eleganter Romani vocant *mixtum imperium* quoniam huic potestati semper admixtum debet esse imperium, vt contra inuitos & reluctantes possit eo rectius exerceri. *Arbitrorum* nulla est iurisditio, vt & *collegiarum*, qui quamuis de causis collegiorum quodammodo cognoscere possint, illas tamen *pro imperio* definire nequeunt.

(t) Prout scilicet ratio iudiciorum publicorum constituta est, ita hoc variare potest. Apud Romanos *Magistratus maiores* non solebant ipsimet causarum cognitionibus vacare, sed hanc spartam aliis demandabant nomine ee-

§. XII. Iudicia respiciunt vel *causas privatorum* privatum interesse continentes, vel *vindictam publicam* in puniendis delinquentibus exercendam. (t)

§. XIII.

rum exercendam, qui dicebantur *iudices pedanei*. Eodem modo sententiæ latio aliis committi potest, ut hodie fieri solet, cum acta ad *collegia iuridica* transmittuntur, qui tamen nomine eius, qui iurisdictionem exercet, sententiam concipere solent. Denique & executio quoque aliis committi potest, & aliquando ex peculiari constitutione reipublicæ aliis committi debet, ut sententiarum in summis tribunalibus latorum executio expeditur per circulos &c.

(t) Dixi antea, *potestatem iudiciariam* in primis in *legum applicatione in republica versari*. Leges autem versantur circa (1) *causas interesse singulorum*, quatenus in iis d: *meo & tuo* agitur, respicientes, & sic vel lites de iis incidunt; tunc has iudex determinabit: vel nullæ lites de iis incidunt, sed tantum ad iudicem deferuntur, ut ipse eis impertiatur publicam autoritatem, & sic illas confirmat. (2.) Circa *causas securitatem singulorum intendentes*, quod fit per *pænarum* propositionem, in quibus idem *iudiciaria potestas* versatur secundum tria illa capita, uti hactenus dictum, & hinc factum, quod iurisdictione communiter soleat dividi in *ciuilem & criminalem*, quæ distinctio ex *potestatis iudiciariæ natura* fluit. Vtraque species in ciuitate est necessaria, quia vtraque ad tranquillitatem reipublicæ tendit, hæc tamen magis eam promouet, quam illa; vnde merito pro *excellentiore & primaria* specie haberi debet, quatenus magis reipubl. salus ab eius exercitio dependet, uti *cap. seq.* ostendam. Cum itaque vtraque species separatum officium exercent, dubium non est, quin etiam quoad *exercitium* in ciuitatibus separari queant.

(u) Res

§. XIII. Atque hæc iudiciaria potestas, tota quanta est, penes imperantem residet, & ab eius arbitrio exercitium eius dependet, (x) atque ita hoc sensu cuilibet imperanti recte tribuitur *iurisdictio*.

§. XIV. Quocirca non dubium est, quin imperans per semet ipsum ius dicere possit (y) si ratio reipubl. id ita ferat.

§. XV.

(x) Res declaratione non indiget. Respublica non potest esse sine iudiciis: iudiciaria autem potestas absque imperio exerceri nequit, & consequenter iuribus summis imperantium merito adscribenda. Hinc quod antiqui de imperatore dixerunt, quod scilicet ad eum omnis iurisdictio pertineat, ab eo tanquam a fonte fluat, & ad eundem resuat tanquam ad mare, id de singulis imperantibus in rebus publicis recte dicitur, vult hoc assertum olim imperatoribus tributum hodie quoad territoria statuum minus recte se habeat, quin potius ad singulos dominos territorii applicari debeat.

(y) Primos imperantes per se ius dixisse, non dubitandum postquam districtus admodum restrictos possiderent. Vnde HESIODVS:

Hoc vno reges olim sunt sine creati

Dicere ius populis iniusta que tollere facta.

quamuis an hæc primaria introducendarum ciuitatum causa fuerit, vt HESIODVS putat, dubium sit propter illas coniecturas, quæ suo loco adductæ sunt. Certe MOSEN in populo Israelitico ius dixisse apparet: quin & qui post Iosiuam populo præerant, inde iudices appellabantur, a primaria potestate populum regendi, denique & SALOMONEM aliosque reges iuri dicendo vacasse constat. AVGVSTVS ipse ius dixit teste SVETON. in *august. c. 33.* Idem de TIBERIO testatur TACITVS *lib. I. anal. c. 75.* De CLAVDIO nouum testatur Boëmeri *Ius Publ.* I i moni-

§. XV. Cum vero ipse huic rei non satis sufficere possit, constituit, qui iurisdictioni præsent, & subditis litigantibus ius dicant. (z)

§. XVI.

monium affert SVETON. in Claud. c. 14. De CAROLO M. EGINHARDVS in vita eius hæc refert: Cum calcaretur & amiceretur, non tantum comites admittebat, verum etiam si comes palatii litem aliquam esse diceret, que sine eius iussu desiniri non posset, statim litigantes introduci iussit, & velut pro tribunali sederet, lite cognita sententiam dixit. Quin etiam de LVDOVICO pio annales memorant, quod per tres dies in hebdomade publice in palatio causis audiendis operam dederit, & ius omnibus summa æquitate reddiderit. Ceterum alia quæstio est, an utile sit reipublicæ, principem per se ius dicere, que cum sit alterius fori & disciplinæ, merito hic sequestrari debet. vid. interim BODINVS de republ. lib. 4. c. 6. ubi prolixè negatiuam defendit.

(z) Et hi proprie dicuntur iudices, omnemque auctoritatem, quam exercent, a principe habent, & eius iure vtuntur. Et licet hi intuitu imperantis adhuc subditi maneant, respectu eorum tamen, quibus præsent, publicam personam cum imperio representant, vt his eodem modo obediendum sit ac ipsi imperanti, quatenus officio suo satisfaciunt. Hunc in finem plerumque iramentum ab eis exigitur de iustitia recte administranda, quod quidem accidentale, simul tamen antiquissimum est. Iuramentum iudicum apud Græcos refert IVLIVS POLLVX lib. VIII. onom. c. 10. his verbis: Iuramentum autem iudicum erat, se de illis rebus, de quibus leges habentur, secundum easdem iudicaturos, de quibus autem leges nullæ sunt, iustissimam laturos sententiam. Plenior formulam recitat DEMOSTH. orat. in Timocrat. Cum vero tantum ad ius dicendum inter sibi subditos sunt constituti, apparet, eos ius dicere non posse.

posse de iis controuerſis, quæ ipsum imperantem concernunt. Sed sicuti te legibus suis propria voluntate subicere potest, ita quoque boni Principis est, forum idem cum priuatis eligere & subire, qualia exempla apud Principes Romanos passim occurrunt. De Tiberio TACITVS lib. IV. annal. refert, quod, si quando cum priuatis disceptaret, forum & ius obtinuerit. De Traiano multa congesſit PLINIUS in eius Panegyri c. 64. quæ digna visa sunt, vt hic adiiicerentur: *Peracta erant, inquit, solennia comitiorum, si principem cogitares, iamque se omnis turba commouerat, cum Tu mirantibus cunctis, accedis ad consulis sellam, adigendum te præbes in verba Principibus ignota, nisi cum iurare cogèrent alios. -- Stupeo P. C. nec dum satis aut oculis meis aut auribus credo, atque identidem me, an audierim an viderim, interrogo. Imperator ergo & Cæsar & Augustus, Pontifex maximus, stetit ante gremium consulis, seditque consul, principe ante se stante: & sedit inturbatus, interritus & tanquam ita fieri soleret. Quin etiam sedens præbuit ius iurandum, & ille iurauit, expressit, explanauitque verba, quibus caput suum, domum suam, si scierit sefellisset, Deorum iræ consecraret. Ingens Cæsar, & par gloria tua, siue fecerint istud postea Principes siue non fecerint. Vtane satis prædicatio digna est, idem tertio Consulem fecisse, quod primo? Idem principem, quod priuatim? Idem imperatorem, quod sub imperatore? Nescio iam, nescio, pulchrius ne sit istud, quod præeunte nullo an hoc, quod alio præeunte iurasti. In rostris quoque simili religione ipse te legibus subiecisti. Legibus Cæsar, quas nemo Principi scripsit &c. Item c. 36. Dicitur actori atque etiam procuratori tuo: in ius veni, sequere ad tribunal. Nam tribunal quoque excogitatum cruciatu est par ceteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & urna fisco iudicem assignat. Eodem foro videntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria est, sepe vincitur fisco, cuius mala causa nunquam est nisi sub bono Principe.*

§. XVI. Hoc ipso tamen imperans se haud priuat sua potestate ius dicendi, (a) sed integrum adhuc eidem manet, quasdam causas ab ordinario iudicio *auocare*, & sua decisione finire.

§. XVII. Et sic omnis iurisdicatio semper debet intelligi concessa *subordinate*, (b) vt illud, quod a subalterno gestum est, adhuc subiaceat examini superioris.

§. XIX.

- (a) *Iudices subalterni* assumuntur tantum *in subsidium*, vt eo rectius expediri possit ratio reipublice. Erga Principem ius non habent impediendi, ne ipse iudicet, cum eius sint *ministri*, & sic liberum ei relinquere debent, an pro re nata ipse velit in hac vel illa causa ius dicere, vel etiam acta a iudice ordinario *auocare*.
- (b) Pertinet huc quaestio veterum, vtum iurisdicatio censeatur *privatiue* an *cumulatiue* concessa? Vtrumque incommode dicitur. Prius enim proprio sensu denotat, quasi Princeps eo ipso a se abdicauerit omnem potestatem, quod dici nequit. Posterius vero quasi imperans habeat concurrentem iurisdictionem, quod quo sensu admitti possit, ex §. *antec.* constat. Scilicet cum Princeps semel ordinarios magistratus constituerit, non integrum erit subditis, statim Principem adire, praetermisso ordinario, cum hic eo ipso sit constitutus, vt ipse loco Principis iudicet. Sed principi eo ipso non ligantur manus, quin possit causam ex ratione iusta ad se trahere, cum curare debeat, ne quid a iudicibus peccetur. Romulus leuiorum causarum cognitionem senatoribus permisit, *ita tamen, vt caueret, ne quid interim in iudiciis peccaretur*, vt refert DION. HALICARN. *lib. II.* Atque haec potestas imperanti competit ex suprema inspectione omnium iudiciorum.

(c) Ius

§. XIX. Atque inde est, quod a iudice inferiori semper *prouocatur* imperans, (c) quatenus huic *prouocationi* certos limites non posuit.

§. XIX.

(b) Ius *appellandi* ad Principem in quibusuis rebus publicis fere *introducitur*, hoc sine, ut si subditis forsitan per *balternos* iniuria fiat, illa per *appellationem* corrigatur, & ita sententia inferioris iudicis *examine* superioris subiiciatur: absque quo si esset, non posset non *index inferior* sua abuti potestate. Ne vero ita rursus Princeps *multitudine* causarum obruatur, potest itidem vel *certum collegium* adornare, quod nomine Principis iudicet, & causas *appellationis* examinet, vel etiam *certum modum* determinare, intra quem *appellationes* sint *permisæ*. Quamuis vero dictum sit, *appellationes* fluere ex iudicis inferioris potestate superiori subordina- ta, & inde ab inferiori ad superiorem *ordinarie* appella- tiones dirigantur; non tamen ex ipsa *prouocatione* *stati* argumentum pro *dependentia* & *superioritate* est de- sumendum. Potest enim a) *prouocatio* fieri ex *mero compromisso*, & sic etiam ad eum, qui non est superior, quales olim *prouocationes* in Germania frequentes fue- rant. Sic Poloni olim *prouocant* Magdeburgum: PARTHEN LITIGIOS. c. 2. l. 2. n. 19. Vrbes Po- meraniæ Lubecam, Vefalenses Aquisgranum. Alia exempla vid. *apud autor. dubior. Cameral. verb. appella- tio & verb. consultatio*. Deinde ß) potest *appellatio* adhuc locum habere ex *ratione status antiqui* reipublicæ, qui quidem iam ita mutatus est, ut ad præsentem *formam* reipublicæ non adeo quadret *appellatio*, interim tamen tanquam *vestigium status antiqui* retineri debuit. Huc refero *appellationes* a *statuum imperii tribunalibus* ad tribunal Imperatoris, propter quas *status* haud am- plius possunt *mag. stratibus subalternis* æquiparari. Nam & apud Romanos non *statim* is, qui appellabatur, e-

§. XIX. Et si vel maxime certo modo pro-
vocationem imperans inhibuit, (d) non ta-
men subditis omnis præclusus est recursus
ad Principem ex alio capite.

§. XX. Cum autem ordo in iudiciis exer-
cendis servari debeat, imperantis est, iu-
dicia distinguere (e) tum ratione *districtus*,
tum ratione *causarum*.

§. XXI. *Distinctis* semel foris & iudiciis
iudicum subalternorum, nemo potest ultra
suos limites iudicare, id quod si de facto fi-
at, impune ei non paretur, (f) cum extra
suos limites instar priuati sit. §. XXII.

maior erateo, a quo appellabatur, vti exemplis probat
P. AERODIVS *lib. 2. ver. iudicat. tit. 9. c. 14.*

(d) Quid enim si iudex inferior deneget iustitiam? quid
si manifeste ius detorqueat in sinistram partem? vel ali-
as partem valde granaret? certe de his querelis subditi
audiendi sunt, vt constet, an iudex recte suo officio
fungatur.

(e) Sic variis in locis certi limites iurisdictionibus sunt po-
siti, ultra quos potestatem iudex non habet. Imo &
certis causis potest sua peculiaria dare fora, prout expe-
dire hoc reipublica visum fuerit. Inde datur forum
*ecclesiasticum, criminale, salinarium, mercatorum, cam-
biale, metallicum, studioforum, militare, admiralita-
tis* &c. non, quod præcise hoc facere debeat, sed
quod propter *ordinem* possit & sæpe hoc expediat. Ne-
que ita necesse habet, separatim constituere confistori-
um, vti CARPZOVIVS existimat ex falsa hypothesi,
sed quod ita commodum videatur reipublicæ; interim
omnia hæc fora, qualiacunque demum sint, semper
ab imperante dependent.

(f) Hoc etiam in iure Romano ex hac disciplina repeti-
tum.

§. XXII. Manet tamen inter principem & iudicem subalternum adhuc insignis differentia, quod hic ad LL. præcise sit adstrictus; ille vero ex iusta causa aliquando possit sententiam ferre, prout salus publica & aliæ circumstantiæ hoc postulant. (g)

§. XXIII. Sic enim princeps decisionem causæ certæ alteri quam ordinario extra ordinem recte committit; sed non semper iudici inferiori, potestatem suam rursus alteri mandare, integrum est (h) nisi quatenus hæc potestas ei est concessa.

2. XXIV.

tum. *Extra territorium ius dicenti impune non paretur.* Inde est exceptio fori incompetentis, quæ potissimum ex persona rei æstimanda, si contra eum agatur. Naturale enim est, ut actor sequatur forum rei, quia ille hunc cogere ad id præstandum, quod petit, satagit, & sic eius iudicem sequi debet.

(g) Pertinet huc exemplum Salomonis 1. Reg. III, 16. seqq. Item RVDOLPHI I. imperatoris, quod refert LEHMAN. in Chron. Spirensi lib. 5. c. 109. ut & GALDÆ, apud SVETON. in eius vita c. 7. Dicitur hæc sententia ex plenitudine potestatis lata, ein Macht-Spruch, cum omnia possit ad salutem reip. accommodare, & sic graui causa existente legibus latis non præcise adstringatur, sed decifum suum pro re nata absque vllis ambagibus iuste interponat. Sic etiam ob salutem publicam aliquando partes ad transigendum cogit &c.

(h) Disputant, an iudex inferior possit delegare suas vices alteri? quod regulariter negandum existimo, quia specialiter ad hoc munus propter industriam & singularem habilitatem electus est, nec iure proprio sed beneficio principis id ipsum gerit. Quamcunque ergo hodierni iudices

§. XXIV. Cum itaque omnis iurisdictio dependeat ab imperante, apparet, subditos eam nec sibi sumere, (i) neque aliis dare posse, vtut possint *arbitros* (k) in causa controuersa eligere, quia sic expeditius lites finiuntur, quod bono reipublicæ conducit.

§. XXV. Grauitas huius officii eiusmodi viros postulat, qui sunt *iustitie & veritati* sincere

ces potestatem subdelegandi, vel iurisditionem suam mandandi habent, ex *concessione superioris* habent, que vel *specialiter* ipsis conceditur, vel *lege communi*, qua potestas iudicum circumscribitur. Alias hanc potestatem exercere nequeunt. Quando vero iurisdictio quibusdam concessa, vt non peculiaris personæ industria electa sit, sed etiam in *heredes* quoscunque transire queat, facilius concedi potest, vt tales iudices possint vices suas alteri mandare, cum iurisdictio non intuitu certæ personæ habilitatis concessa sit.

(i) Criminis læsæ Maiestatis reus habetur in iure Romano, qui sibi priuatim asserit iurisditionem. Cum vero inter priuatos quædam imperia subordinata dentur, veluti in vxorem, in liberos, in seruos, quædam iurisditionis species priuatis in has personas relinqui potuit. Olim Romulus maritis dabat ius vitæ & necis in vxores, qui cognoscebat cum cognatis, vbi violata pudicitia fuisset, & siquam mulierem vinum bibisse constitisset. DION. HALICARNASS. lib. II. antiq. Rom. plura vid. ad §. 15. cap. seq.

(k) Arbitri proprie non fiunt iudices, nec iurisditionem proprie dictam habent, cuius potissima virtus in *coactione iudiciali*, seu quodam imperio consistit; arbitri autem omni destituuntur imperio, & mere litem dirimunt sua sententia, si partes stare nolint, ad id ab arbitris cogi ne-

cere dedit, (1) & ab omni profopolepsia
alieni.

§ XXVI.

nequeunt, sed ad ordinarium iudicem eundem, qui alterum cogere debet, vt compromisso satisfaciatur.

(1) Conf. *Exod. XXVIII, 21.* & *Deut. I, 13. 17.* Impii non possunt recte iustitiam administrare, quia secundum suos affectus vti plurimum agunt, & leges cauillatorie applicant, iustitiamque corrumpunt. Avarus facile corrumpitur, vti dicitur *Prov. XVII, 23. XXVIII, 5.* Non inique itaque huiusmodi hominum tribunalia dicuntur *Castella omnium scelerum*, & iudices ipsi, *legum & civilis & humani fœderis* (quod natura inter homines constituit) *expertes*, vt apud *LIVIVM lib. III. c. 57.* Appius depingitur. Idque & gentiles sedulo obseruabant. Cyrus dixit: *magistratu dignum non esse quenquam, qui non sit melior subditis*, *PLVTARCH. apophth. p. 171. lit. e.* In iure Romano passim dicitur, quod iudex debeat esse *vir bonus & innocens. Sacerdos iustitie, getreue Vorsteher der heilsamen Iustiz*, vti iudices esse iubentur in *R. I. de anno 1654. §. 157.* Grauius iudicis officium depingit *CICERO* pro *A. Cluentio*, aiens: *Est sapientis iudicis, meminisse se hominem, cogitare, tantum sibi a populo R. permissum, quantum commissum & creditum sit: & non solum sibi potestatem datam, verum etiam fidem habitam esse meminisse, posse, quem oderit, absolueret, quem non oderit, conlemnare, & semper non quid ipse velit, sed quid lex & religio cogat, cogitare.* De *Ægyptiorum iudicibus DIODORVS SICVLVS lib. I. Bibli. p. 68. Edit. Rhod. ita: Ferebat hic (præses iudicium) circa collum ex aurea catena pendens signum pretiosorum lapidum, quod vocabant VERITATEM, inchoabant autem disceptationes, cum veritatis imaginem apposerat sibi iudicum præses.* De iisdem *ÆLIANVS* *variar. histor. lib. 13. c. 34.* Horum Princeps erat maximus natus, & omnes in ius vocabat. Oportebat eum esse iustissimum & sincerissimum virorum. Habebat autem circa collum

§. XXVI. Quodsi itaque ex euentu appareat, iudicem ipsum esse deprauatis moribus, vt suspectus recte remoueri, & magis idoneus substitui potest. (m)

§. XXVII.

imaginem ex Sappiro gemma, & vocabatur ea imago VERITAS. conf. LEHMAN. in chron. Spir. P. 1. p. 92. Et hæc forsan ratio fuit, quod apud plures populos iudicis officium sacerdotibus demandatum fuerit, cum pro his maxima sanctitatis præsumptio militaret. De Druidibus hoc ipsum refert CAESAR de bell. gall. lib. 6. c. 13. De Ægyptiis sacerdotibus idem confirmat AELIANVS lib. XIV. c. 34. De Iudæis IUSTINVS lib. 36. ait: *semper hic mos apud Iudæos fuit, vt eosdem & reges & sacerdotes haberent, quorum iustitia religione permixta incredibile quantum coaluere.*

(m) Grauitas officii hoc imperanti indulget. Quod autem rarius hoc fiat, id corruptioni reipublicæ & malis moribus imperantium imputandum, vti suo exemplo IUSTINIANVS ostendit, qui TRIBONIANVM aliosque pessimos ministros iudicesque non tantum tolerauit, sed etiam fouisit, adeo vt etiam publicis turbis Tyrannis eorum ansam dederit. Sic PROCOPIVS lib. 2. de bello Pers. de IO. ZIBO ita ait: *Posthæc Iustinianus ad Lazos cum magistratus alios, tum Ioannem Zibum cognomento misti, hominem sane obscurum, & duces factum non ob aliam causam, quam quod omnium hominum pessimus ac pecunie reditus vndequaque vel contra fas reperiret. Quo magis pessimi iudices reipublicæ nocere possunt & tranquillitatem internam turbare, eo magis optimus princeps serio prospicit, vt mutare remoueantur. Satis pulchre AMMIANVS MARCELLINVS lib. 30. ait: Cum recte procedunt iudicia, delubra sunt equitatis, cum deprauate, foueæ fallaces & cæcæ, in quas sicaptus ceciderit quisquam, non nisi per multa exsiliet iustria ad vsque ipsas medullas exutus.*

(n) Au-

§. XXVII. Sicuti itaque iudex vice imperantis iudicat, ita iudicata eius *publicam* debent habere *autoritatem*, (n) nec facile rescindenda, nisi quatenus imperans illa ulteriori examini reservavit, & eum in finem certum modum præscripsit.

§. XXIX. *Ordo* in iudiciis exercendis observandus itidem præscribitur ab imperante (o) qui exacte observandus est, quo non præscripto, *naturalem ordinem* sequitur iudex.

XXIX.

(n) *Autoritas rerum iudicarum non indiget testimonio iuris civilis, quæ per se iam patet. Apprime CICERO orat. pro Sylla. p. m. 535. lit. a. status reipublicæ maxime rebus iudicatis continetur. IDEM lib. V. in Verrem p. m. 262. lit. e. inter exitiales exitus perditarum civitatum refert, si res iudiciales rescindantur. Potest autem determinare princeps, quando talem debeant habere autoritatem, adeoque determinatio temporis non est ex iure naturæ, sed civili. Sicuti autem ipsius imperantis arbitrium tantum intra territorium valet, ita etiam talis res iudicata extra territorium imperantis de iure stricto non aliam habet vim, nisi ex beneplacito illius imperantis, & consequenter executio iudicati extra territorium precibus nudis imploranda, nec ex iure perfecto prætendi potest.*

(o) *Inde in pluribus locis sunt peculiæ ordinationes processuum, ne iudex nimis præcipitanter & turbulenter agat, nam sine aliquo ordine summa committitur iniustitia. Sed hic duo extrema committuntur: (1.) si omnis ordo negligatur, inde enim processus est tumultuarius, qualis ratio erat plerumque iudiciorum Westphalicorum, de quibus vid. SCHOTTELIUS de antiq. in Germ.*

§. XXIX. Quo magis autem ordo naturalis in peragendis litibus obseruatur, eo magis iustitia incorrupta manet, & litium ambages euitantur, (p) sicuti quo magis cre-
scit

Germ. iurib. in f. (2.) si in excessu peccetur & nimium ordini indulgeatur, quale vitium nostris in iudiciis regnat. Sane quo simplicior ordo, eo melior, quem cum antiqui Germani in foris suis obseruarent, lites breui tempore sopiri poterant. Neque eo tempore ordinationibus peculiaribus erat opus, postquam ex bono & equo absque subtili calliditate procedebatur.

(p) Constat hoc (1.) *ratione naturali.* Ordo naturalis est *a) simplicissimus*, & vnice pro scopo habet veritatis indagacionem & iustitiæ administrationem, lites mox sopiuntur, sumtus immensi euitantur, fraudes aduocatorum refecantur. *β) sufficiens*, quod facile apparet in processibus *summariis*, quibus æque hodie ius dicitur ac in ordinario, quamuis in illo tantum attendantur naturalia. (2.) *Probatur exemplis & experientia.* Antequam ius Romanum & canonicum foris applicari cepisset, vel *unum iudicium imperii* sufficiebat, quoniam Germani olim plerumque naturalem ordinem sequebantur, LEHMAN. in *Chron. Spir. lib. 4. c. 21.* CONRING. de *iudic. reip. Germ. §. 17. seq.* sed introducto utroque iure, lites crescere & protrahi cœperunt, vnde Camerale iudicium instituendum erat &c. CONRING. *cit. l. §. 98.* qui etiam in §. 107. concludit, licium multitudinem & diuturnitatem non aliter tolli posse, quam si *processus iudiciarius* ad priscam reducatur simplicitatem, qua tot seculis floruit Germania, quæque in omnium veterum rerum publicarum foris fuit probata. De huiusmodi ordine procedendi apud septentrionales hæc habet H. GROTIUS in *prolegom. ad histor. Goth. p. 67.* *Apud septentrionales litigandi temeritas sponsonibus & pignoribus coeretta, ipsis iudiciis nihil expeditus.* In
afl

scit solennitatum feges, eo plures aperiuntur maleuolis viæ ad iniustitiam committendam, & lites protrahendas.

§. XXX. Consistit autem ordo naturalis in sequentibus: (l) vt reus ad petitionem actoris citeatur (*) non semper dilatione indulgeta, nisi grauitas rei id postulet. (**)

§. XXXI. (II.) Vt respondeat ad actoris intentionem, quod coram, (q) etiam absque omni scriptura, fieri potest, remotis etiam Aduocatis.

§. XXXII.

facti questione adducebat actor, adducebat reus testes suos, pro utro esset maior testium autoritas, secundum eum lis dabatur. In re ambigua ad iurisiurandi iudicium religionem, id reo deferrebat, sed ita si complures viros exhiberet sanæ probata, qui se ipsius tanquam viri boni iureiurando credere dicerent. Iuris rara erat disputatio: si qua esset, non ex infinitis interpretum libris, sed ex planis legum dictis, aut ex æquo & bono facile & statim diiudicabatur.

(*) Notum est vulgatum; audiatur & altera pars. Optime SENECA in Med:

Qui statuit aliquid parte inaudita altera

Æquum licet statuerit, haud æquus fuerit.

(**) Iudicis est tempus iudicandi non nimis coarctare, ne reo defensio debita auferatur. Bene PLINIUS lib. VI. ep. 2. Temerarium existimo diuinare, quam spatiosa sit causa inaudita, tempusque negotio finire, cuius modum ignotes; præsertim cum primam religioni suæ iudex patientiam debeat, quæ pars magna iustitiæ est. At quedam superuacua dicuntur: etiam; sed satius est & hæc dici, quam non dici necessaria. Præterea an sint superuacua, nisi quum audieris, scire non possis.

(q) Optima & naturalis via ad processum abbreviandos est par-

§. XXII. (III.) Vt probatio accedat, quæ peragenda ab eo, qui dubium aliquod in iudicium deducit, cui aduersarius contradicit, ex quo decisio litis primario pendet. (r)

§. XXXIII. Probatio ipsa fit per instrumenta, confessionem, testes, qui & velle &

partes coram examinare. Ceteræ exceptiones dilatorie sunt reuera dilatorie, & subterfugium impiorum litigantium, quas iudex facile discutere poterit absque omni prolixitate. Imo deductiones in scriptis factæ mirum in modum ansam dant ad sophismata. Nec aduocati præcisè necessarii, quoniam iudex nouitius, & sic errantes in rectam viam deducere potest & debet. Hos ignorabant antiqui Germani, adeoque illis tam intolerabiles erant, vt post cladem a Varo acceptam potissimum sanctum fuerit in causarum patronos. FLOR. lib. 4. c. 12. n. 37. Apud Romanos vero nihil quicquam publice mercis tam venale fuit, quam aduocatorum perfidia, vt ait TACITVS lib. XI. annal. c. 6. In Dania adhuc hodie litigantes ipsimet causam suam agunt remotis aduocatis.

(r) Id etiam in iure Romano vsu venit, nisi quod per præsumptiones ius Romanum aliquando aliquem liberet ab onere probandi, quod a ratione naturali non est alienum, cum illæ præsumptiones, quas ius Rom. recepit, insignem probabilitatem habeant, propter quas eius intentio, pro quo militat præsumtio, fundata & æqua esse videtur. Siue autem dubium illud in affirmatiua siue negatiua consistat, perinde esse videtur. Nam qui se fundat in negatiua, iidem hoc fundamentum suæ actionis probare debet, quod ex solidis rationibus naturalibus illustrant Dn. COCCETVS diff. de direct. probat. negatiuæ.

(r) Ple-

& posse veritatem dicere præsumuntur, item per assertionem religiosam (f) &c.

§. XXXIV. Ex probatione oritur *fides iuridica*, (t) quæ suos gradus habet, ita vt pro causarum grauitate aliisque circumstantiis nunc *plenior*, nunc *minor* requiratur.

§. XXXV. Quia itaque fides tantum *probabilitatem suam* operatur, hinc (IV.) reo non est deneganda defensio contra eandem, (u) si contrarium docere possit.

§. XXXVI. Excussa causa, (V.) sententia a iudice ferenda secundum leges præscriptas,

(f) Pleraque, quæ hac de re in iure Romano habentur, sunt *naturalia*. Inprimis qualitates testium ad duo capita prædicta redigendæ, quod itidem *naturale* est. Si enim præsumtio est, quod *nolit* veritatem dicere, fides ei haberi non potest: si *non possit* fidem facere, propter defectum illius sensus, per quem veritas dicenda erat, itidem inutilis est.

(t) Rarius veritas ipsa a iudice potest haberi, nisi naturalissima subsit ratio. Ergo plerumque acquiescendum in *probabilitate summa*, qualis haberi potest inter homines. Nam nec duo testes necessario probant, cum possint fallere; faciunt tamen probabilitatem talem, qualis inter homines haberi potest, cui in iudiciis vt plurimum acquiescendum. Inde *fides iuridica*.

(u) Sic *summa probabilitas* est, eum esse creditorem, qui chirographum producit, sed quid si alter habet Quitantiam? Si alter habet reueriales, quod tantum negotium sit simulatum? summa probabilitas est pro duobus testibus. Sed quid si alter ostendat, eos esse subordinatos?

scriptas, ad quas factum probatum, vel deductum applicandum. (x)

§. XXXVII. Ut vero ulterior prouocatio concedatur, in eo quidem naturale est, ut superior acta examinare possit, an recte pronunciatum sit? sed ut nouus processus de nouo instituatur, mere ciuile & plerumque noxium est. (y)

§. XXXIIX. Tandem *executio* (z) sententiæ facienda, quæ fit ex imperio, quod omni iurisdictione continetur, sicuti etiam hoc sese exferit per totum processum, si pars refractaria nolit obedire.

§. XXXIX.

(x) Hinc naturale est, quod sententia debeat esse conformis *iuri & actis*. Naturale itidem est, quod sententia non valeat, si directo ratio decidendi sit contra leges, quoniam ita iudex excessit limites officii sui, ultra quos si aliquid agit, publicam habere auctoritatem nequit. Naturale porro est, quod iudex leges simpliciter in applicando sequi debeat, nec de earum æquitate disputare; neque enim constitutus est ad leges examinandas, sed ad præscriptas applicandas. Naturale denique est, quod ubi *lex scripta* deficit, ex *naturali ratione* rem decidere debeat, multa quippe arbitrio iudicum committenda sunt.

(y) Dictum supra, imperanti ius saluum esse, sub examen reuocare illa, quæ a iudice sint peracta. Sed hoc fieri potest absque nouis deductionibus & probationibus, quæ potius sunt noxiæ, ex iudicio LVDOVICI HUGONIS *de abus. appell. toll.*

(z) Modus *exequendi*, si non sit determinatus, consistit in conuenienti coactione, prout circumstantiæ negotii id patientur.

(z) Qua-

§. XXXIX. Quemadmodum vero æquum est, vt in causis moram ferentibus hic ordo obseruetur, ita contra in causis, quæ subitanam decisionem requirunt, ob salutem Reipublicæ negligi hæc possunt, vt statim per mandata (a) procedatur.

C A P V T VIII.

DE IVRE IMPERANTIVM CIRCA POENAS.

§. I.

Inter homines in *statu naturali* positos, nulla proprie dicta pœna obtinere potest, cum hæc sit consequens necessarium *iudiciorum*. (b)

§. II.

(a) Qualis via tum iure Romano cognita tum vero praxi satis firmata. Neque enim expedit Reipublicæ, omnia terminare per *solemnem processum*, maxime in casibus, ex quorum subitanea decisione tranquillitas reip. pendet.

(b) Præterea potissimum pœna inferitur ob *malum actionis*, quod alter gessit. Iam autem in *statu naturali* nemini concedendum est arbitrium in alterum, & iudicandi facultas, quia sic foret superior. Vnde *bellum punitivum*, quod GROTIUS statuit, est non ens. Neque obstat, quod Deus puniisse dicatur gentes per Israëlitas; nam Israëlitaë fuere meri *executores diuinorum iudiciorum*, nec sua sed *Dei auctoritate*, quicquid mali gentibus intulerunt, fecere. Antequam vero hinc abeam, paucis respondendum erit auctori *tr. du gouuernement civil. c. 1. §. 4. seqq.* vbi euincere conatur, *naturam vnicuique dedisse facultatem puniendi violationem iuris naturalis*,
Boehmeri *Lus Publ.* K k